

Rozdział o rolnictwie skonstruowany jest wg schematu: struktura agrarna, użytkowanie ziemi, gospodarka roślinna i gospodarka hodowlana. Autor wyróżnia sześć typów specjalizacji rolnictwa: 1) buraczano-zbożowy z intensywną hodowlą, 2) zbożowo-buraczany i hodowlany ze znacznym udziałem upraw przemysłowych, 3) zbożowo-ziemniaczano-hodowlany, 4) zbożowo-hodowlany, 5) hodowlany (hodowla bydła mlecznego), 6) hodowla bydła i owiec na bazie pastwisk górskich. Gospodarka roślinna została przedstawiona kartograficznie w oparciu o odsetek powierzchni zajętej przez poszczególne uprawy w stosunku do ogólnej powierzchni gruntów ornych wg okresów. Hodowla jest scharakteryzowana obsadą inwentarza żywego na 100 ha użytków rolnych.

Pierwszą część pracy kończy autor omówieniem zagadnień transportowych i powiązań gospodarczych Czechosłowacji z gospodarką światową. Bardzo dokładnie omawia przy tym więź gospodarczą z krajami socjalistycznymi, ogólniej wymianę towarową z krajami kapitalistycznymi.

Druga część pracy poświęcona jest charakterystyce wydzielonych przez autora 12 regionów ekonomicznych. Autor nie podaje jednak kryteriów delimitacji. Warto tu nadmienić, że siatka regionów wydzielonych przez Majergojza nie pokrywa się (poza nielicznymi wyjątkami) z wprowadzonym w 1960 r. nowym podziałem administracyjnym Czechosłowacji, który dzieli obszar państwa na 11 jednostek administracyjnych wyższego rzędu w oparciu o regionalizację ekonomiczną.

Na wyróżnienie zasługuje strona graficzna omawianej pracy. Zdecydowana większość wśród 43 map stanowią mapki i kartoschematy gospodarcze. Mapki te są poprawnie wykonane, przejrzyste i czytelne. Bardzo ożywiają pracę liczne (97), trafnie dobrane zdjęcia. Większość z nich została wykonana na dobrym papierze kredowym i umieszczona na specjalnych wkładkach.

Oceniając ogólnie pracę Majergojza należy stwierdzić, że stanowiła ona i — pomimo zdezaktualizowania danych liczbowych — nadal stanowi cenny zbiór informacji o ČSRS.

Wiktor Borejko

ŠKOLNÍ ZEMĚPISNÝ ATLAS ČESKOSLOVENSKE REPUBLIKY
Opracowanie zbiorowe pod redakcją Jindřicha Svobody. Ústřední Správa
Geodézie a Kartografie. Praha 1960, s. 60.

Wymieniony wyżej atlas składa się z 36 plansz, zawierających 58 map, mapek i kartonów, na których przedstawiono kolejno (działami): środowisko geograficzne, gospodarkę i stosunki ludnościowe Czechosłowacji. Uzupełnieniem części mapowej jest zamieszczony na końcu atlasu 18-stronicowy dodatek, zawierający krótkie objaśnienia do map (5 stron) oraz obszerny i szczegółowy indeks nazw geograficznych. Skale dobrano w zależności od charakteru map i zakresu ujęcia. I tak: dla map głównych zastosowano skalę 1:2 000 000 lub 1:3 000 000, zaś mapki uzupełniające i kartony wykonano w podziałkach od 1:4 500 000 (najczęściej) do 1:6 000 000.

Opracowanie metodyczne atlasu zasługuje na szczególne uznanie. Szeroka, wyczerpująca problematyka przedstawiona została nader ciekawie, bardzo przejrzysto i czytelnie. Pod względem typograficznym omawiany atlas może być uznany za wydawnictwo wzorowe.

Atlas rozpoczyna schematyczna mapka przedstawiająca położenie Czechosłowacji w Europie. Następnie zamieszczono grupę plansz, ilustrujących główne elementy środowiska geograficznego: hipsometrię i wysokości względne, klimat, geologię, gleby, hydrografię oraz roślinność i świat zwierzęcy. W grupie tej na uwagę i specjalne wyróżnienie zasługuje mapa dorzeczy, z wpisaną w ich obrębę powierzchnią (nowość b. pożyteczna), na której diagramami wstęgowymi przedstawiono średnie roczne przepływy rzek (zagadnienie dotąd w atlasach nie ilustrowane).

Drugi i zarazem najobszerniejszy dział omawianego atlasu stanowią mapy gospodarcze. Są one pod względem doboru treści i formy jej podania opracowane ze szczególną starannością i dają wyczerpujący, syntetyczny i analityczny obraz gospodarki Czechosłowacji.

Rolnictwu poświęcono 2 mapy syntetyczne i 9 kartogramów. Pierwsza mapa syntetyczna przedstawia rejony upraw i hodowli, wskazując na dominujące w poszczególnych rejonach rodzaje upraw i zwierząt hodowlanych. Dodatkowo zaznaczono na niej zasięgami opisowymi obszary upraw ważniejszych roślin przemysłowych, warzyw i owoców.

Druga mapa główna ilustruje rozmieszczenie 4 podstawowych typów produkcyjnych rolnictwa czechosłowackiego, mianowicie: typu kukurydzianego, buraczanego, ziemniaczanego i typu górskiej gospodarki pastwiskowej, które wydzielono na podstawie warunków klimatycznych i glebowych (dla celów planowania gospodarki rolnej). Dopełnienie obrazu rolnictwa stanowi 6 kartogramów, przedstawiających (w % powierzchni zasianej w stosunku do ogółu gruntów ornych) rozmieszczenie poszczególnych upraw: pszenicy i żyta, jęczmienia i owsa, roślin pastewnych, ziemniaków i buraków cukrowych, lnu, konopi i rzepaku, winnej latorośli, tytoniu i chmielu oraz drzew owocowych (w ilości sztuk na 100 ha użytków rolnych). Do tego dochodzą 3 kartogramy, ilustrujące (ilością sztuk na 100 ha użytków rolnych) stan pogłównia bydła rogatego, trzody chlewnej i owiec (wg okresów, tj. powiatów).

Za grupą map rolniczych znajduje się 2-stronicowa plansza, obrazująca stosunki komunikacyjne. Umieszczono na niej 5 kartoschematów dynamicznych: komunikacji autobusowej, kolejowej i lotniczej, przedstawiające diagramami wstęgowymi częstotliwość ruchu poszczególnych środków komunikacji (ilością par na dobę). Obok nich, jako uzupełnienie, znajdują się wykresy, pokazujące natężenie kolejowego i autobusowego ruchu osobowego (w l. 1948—57).

W omawianym atlasie szczególnie bogato zilustrowano przemysł, co — zważywszy wysoki stopień industrializacji Czechosłowacji — jest zupełnie zrozumiałe. Pozycję zasadniczą stanowi tu duża (w skali 1:2 000 000) mapa syntetyczna, dająca ogólny obraz rozmieszczenia przemysłu. Operując różnobarwnymi sygnaturami kołowymi wyróżniono na niej 14 głównych rodzajów przemysłu. Jej uzupełnienie stanowi 10 mapek analitycznych, na których (również metodą sygnatur) przedstawiono rozmieszczenie poszczególnych ważniejszych gałęzi przemysłu a mianowicie: energetycznego, górniczego, materiałów budowlanych, szklarskiego i ceramicznego, hutniczego, maszynowego, chemicznego i gumowego, drzewnego i papierniczego, tekstylnego i skórzanego oraz przemysłu spożywczego. Takie ujęcie, pozwalające na stopniową analizę bogactwa faktów i ich powiązań, dające właściwe i pełne pojęcie o stopniu i charakterze uprzemysłowienia kraju, stanowi poważne osiągnięcie autorów omawianego atlasu. Dużą wartość rzeczową i pogładową posiadają też zamieszczone na mapkach przemysłu diagramy i wykresy, ilustrujące produkcję ważniejszych wyrobów przemysłowych (w okresie powojennym, w porównaniu z r. 1937).

Ostatni dział atlasu zawiera mapy ludnościowe i administracyjne. Dział ten otwiera mapa podziału administracyjnego Czechosłowacji na kraje (województwa) i okresy (powiaty) według stanu z 1960 r. Dalej zamieszczone kartogramy ilustrujące ruch naturalny (w ‰ wg okresów). Następne dwie, doskonale uzupełniające się mapki, przedstawiają odsetkami ludność zatrudnioną w przemyśle i rolnictwie w poszczególnych okresach (wg stanu z 1950 r.). Z kolei — mapa gęstości zaludnienia kraju oraz mapka, przedstawiająca rozmieszczenie terytorialne miast i gmin (osiedli), liczących ponad 2 000 mieszkańców, których wielkość przedstawiono kołami o powierzchniach proporcjonalnych do liczby mieszkańców. W grupie tej umieszczono również mapkę uzdrowisk i źródeł.

Atlas zamyka duża, w skali 1:250 000, mapa administracyjna, charakteryzu-

jąca się bardzo bogatą topografią i dużym zróżnicowaniem miejscowości. Dołączono do niej plany miejskie Pragi i Bratysławy. Ostatnia plansza podaje syntetyczny skrót najważniejszych danych statystycznych o ČSR.

Ogólnie *Zeměpisný Atlas* należy ocenić bardzo pozytywnie. Stanowi on wyczerpujące i doskonale pod każdym względem kartograficzne kompendium wiedzy geograficznej o Czechosłowacji.

Aleksander Schwartz

„HISTORICA” III. Les sciences historiques en Tchécoslovaquie. Historical Sciences in Czechoslovakia. Historische Wissenschaften in der Tschechoslowakei. Le scienze storiche nella Cecoslovacchia. Nakladatelství Československé Akademie VĚD, Praha 1961.

Podobnie jak i w latach ubiegłych, trzeci numer rocznika „Historica” zawiera wybór najnowszych i najbardziej wartościowych prac naukowców czechosłowackich z zakresu różnych dyscyplin wiedzy historycznej. Prace te, ogłoszone w językach zachodnioeuropejskich, przeznaczone są dla czytelników zagranicznych.

Artykuły otwiera praca P. Olivy (w języku angielskim) z zakresu historii starożytnej pt. *Problem helotów*. Autor stwierdzając, iż żadne poza Atenami starożytne państwo greckie nie doczekało się tylu opracowań naukowych co Sparta, widzi równocześnie najwięcej w tychże pracach zawartych sprzeczności. Uwidacznia się to szczególnie na przykładzie diametralnie różnych ocen roli i położenia helotów, spełniających w państwie spartańskim funkcję głównej siły roboczej. Oliva polemizuje z nacjonalistyczną historiografią niemiecką, w szczególności z wywodami K. O. Müllera na ten temat, który idealizował warunki życiowe helotów w Sparcie. Nacjonalistyczna historiografia niemiecka usiłuje bowiem przedstawić położenie helotów w Sparcie jako ogólną prawidłowość w procesie rozwoju społeczeństwa, zależność ich od spartańskich władców przyrównując niekiedy do feudalnego porządku społecznego. Oliva natomiast dowodzi, że położenie tej grupy społecznej w Sparcie było typowe dla okresu nierozwiniętego niewolnictwa.

Drugi z kolei artykuł opublikowano w języku niemieckim. J. Dobiáš poddał krytyce dwa błędnie — jego zdaniem — rozumiane dotąd źródła do historii plemion naddunajskich. Pierwszym ze źródeł to *Rufius festus, Brevarium 8*, drugim — *Cassius Dio LXXVII 20,3,III 398 Boissevain*.

I. Borkovský, również w języku niemieckim, pisze o początkach i rozwoju praskiej siedziby staroczeskich książąt Przemyslidów. Chodzi tu o charakterystyczny w swej dzisiejszej postaci symbol Pragi czeskiej — Hradczyn. Jak się okazuje, w czasie tysiącletniego istnienia przeszedł on 90 faz budowy nim przybrał swój obecny wygląd. Dawniej zamek książęcy i królewski, dziś — siedziba prezydenta ČSR. Artykuł ilustruje 28 zdjęć przedstawiających prace wykopaliskowe i odkrycia archeologiczne na dziedzińcu zamkowym. Nadto zamieszczono plan sytuacyjny z zarysem wałów obronnych i zabudowań zamku w IX, X i XI w.

J. Macke — podobnie jak w poprzednich zeszytach „Historica” — zajmuje się kwestią niemieckiej wojny chłopskiej w 1925 r. i jej wpływów na politykę państw ościennych. Artykuł Macka, w języku włoskim, nosi tytuł *Wojna chłopów tyrolskich a polityka Wenecji (1925—1932)*.

Z. Wirth, zmarły niedawno członek komitetu redakcyjnego rocznika „Historica”, omówił w swym artykule najważniejsze zabytki architektury czeskiego renesansu, widząc w nich wysoce wykształcony styl regionalny, który — jako odmiana sztuki włoskiej — poza ziemią czeskimi — zdaniem Wirtha — nie zaznaczył się prawie nigdzie tak wyraźnie. Artykuł opublikowany został w języku niemieckim. Ilustrują go 22 zdjęcia z teki Archiwum Państwowego Instytutu Konserwacji Zabytków i Ochrony Przyrody.

J. Kořalka w języku niemieckim zamieścił artykuł na temat niemiecko-